Het kan uwe aandacht niet ontgaan, dat de ligging dier gebouwen, eenige ellen beneden het hoogwaterpeil der rivier, niet erg gelukkig is, en hun behoud berust dan ook geheel op de stevigheid van den dijk, die hen tegen het geweld van de wateren der Atjeh-rivier moet beschutten.

De ellende zal dan ook groot geweest zijn toen, zooals de couranten onlangs meldden, in November ll. die dijk, en ook die welke den Kraton moesten beschermen, bezweken waren, en de zieken in allerijl moesten getransporteerd worden naar het nieuwe hospitaal, dat, ofschoon er reeds jaren geleden aan begonnen werd, nog steeds niet voltooid schijnt.

Er zullen thans ingenieurs gezonden worden om maatregelen te beramen, ten einde eene herhaling van dergelijke rampen te voorkomen, en dus is er een nieuwe strijd te Atjeh op til. Een bij uitstek nationale, want het geldt thans niet de Atjehers; maar de rivieren, die tot gehoorzaamheid moeten gedwongen worden. De bekwaamheid onzer veldheeren, de ingenieurs, waarborgt ons de overwinning.

Doch deze zal niet worden verkregen dan ten koste van zooveel geld, dat het de vragen rechtvaardigt, waarmede we dit opstel besluiten:

Waarom maakten we onze hoofdvestiging te Atjeh in een moeras? Waarom werd met het kiezen van een terrein niet gewacht totdat we eene gezonde, voor het water veilige streek ter beschikking hadden? en:

Zou het thans, nu we beschikken kunnen over dergelijke gronden, uit een financieel en sanitair oogpunt, niet nog de voorkeur verdienen zoo spoedig mogelijk daarheen te verhuizen, het spreekwoord indachtig: „Beter ten halve gekeerd, dan ten heele gedwaald?"

EEN BEZOEK AAN ZANDVOORT.[1]

't Was een snikheete Augustusdag. Ik haalde Karel over wat frissche lucht te gaan happen aan het Zandvoortsche strand.

Wij namen trein 9, die aan de Zandvoortsche laan ophoudt en 8.30 van Amsterdam vertrekt; 't was wel niet bijster vroeg, 't was wel een eerzame bommeltrein, maar een vroegere hield niet op aan de Zandvoortsche laan en... zoo ontzaggelijk *matineus* zijn we ook al niet uitgevallen. Kortom: we vonden 't al heel aardig een tien minuten over negenen aan de halt te zijn. We beklommen de imperiaal van een aldaar gestationeerden omnibus, al stelden we ons ook bloot aan de massa's stof, die al spoedig kwamen oprijzen, en aan het gevaar om onze hoofden, althans onze hoeden te zien wegslaan en wegwaaien, door de lage takken van het geboomte op sommige gedeelten van den weg. Een zestienjarig conducteurtje met gegalonneerde pet, geruit pakje en platgedeukte trompet, zette zich heel gemakkelijk naast ons neer en begon zijn gewichtige taak van „geld innen", nadat hij heel parmantig den ouderen koetsier zijn: „vooruit, Willem!" had toegeroepen.

„Hoeveel is 't, kereltje?" vroeg Karel.

„Niet veel, meneer. 't Is haast te geef; maar zeven stuivertjes, en als u nu een retour neemt zestig centen," antwoordde het kereltje.

„En hoe lang gelden die retour's?" vroeg Karel alweer.

Woutje haalde eenvoudig een kaartje uit zijn versleten tasch, die blijkbaar al vrij wat dienst had gedaan, en liet ons zeer lakoniek, zonder een woord meer te spreken, op de keerzijde de met potlood geschreven woorden lezen: „één dag geldig."

„Ze zeggen, dat er een spoor komt naar Zandvoort; dan kun je opdoeken, mannetje; en wat zal dan je lot wezen?" waagde ik te zeggen. Het olijke Woutje knipoogde en antwoordde dood kalm:

„Dan worden we maar conducteur op den trein, meneer!"

Zoo onder het rijden voortkoutende, lieten we het prachtige Bokenrode, wel bekend door de zendingsfeesten, en Groot-Bentveld aan onze linker- en Klein-Bentveld aan onze rechterhand liggen, en reden voort langs den schoonen, in het begin met prachtig hoog geboomte prijkenden weg.

Al spoedig werden de boomen aan beide kanten wat lager en de grond wat heuvelachtiger; duin, overal duin, en vrij hoog ook, vooral bij de uitspanning van Jan Horick, aan onze linkerhand, waar een weinig verder de renbaan begint, wel bekend bij de leden van Nimrod, en men al spoedig een plek bereikt, over welks ligging de geleerden 't nog maar altijd niet eens zijn, hoe die hier midden in 't duin is te vinden: „het Paradijs"; niet meer of minder! Maar we lieten renbaan en Paradijs links liggen, en nadat wij reeds ettelijke rood- en blauwgerokte barrevoetsters, zwoegende onder den last harer vischmanden en alleraardigst in de verte den weg stoffeerende, ontmoet hadden en het geboomte, tot een laag prieel zich boven ons welvende, hoe langer zoo gevaarlijker werd voor onze hoofden, kregen we eindelijk een ruim vergezicht bij de nieuw gebouwde Roomsche kerk. Hier scheidt zich de weg in drieën, — links, hoog oploopende, en daarom dan ook den recht passenden naam van „Hooge-weg" dragende; rechts naar den Noord-kant, en in 't midden naar de dorpsstraat leidende, — en dáár lag Zandvoort geheel voor ons in al zijn pracht en glorie. Alleraardigst ligt het dorp met zijn roode en blauwe daken tegen den rug van het kale duin; hoog op het duin steken boven de oude en nieuwere huizen de achtergevels uit van het oude Badhuis, het badhuis voor minvermogenden, de lage vuurtoren, het groote en ruime logement van Kaufmann, en eenige eenvoudige gebouwen, die tot tijdelijk verblijf van badgasten dienen. Een aangenamen indruk maken de kleine maar lieve tuinen achter en naast de pastorie van den predikant der hervormde gemeente en vóór de witte huizen bij het pleintje aan de dorpsstraat, terwijl de flinke, in 1618 gestichte en in 1871 verbouwde kerk, met zijn spitsen toren naar het duin gekeerd, in het midden staande, allereerst het oog tot zich trekt.

Stapvoets rijden we in alle deftigheid de opwaarts stijgende dorpsstraat in, die naar het strand leidt, terwijl Woutje lustig op zijn gedeukte trompet blaast.

Maar wat is dat? „Karel! Anton!" hooren we ons op verbaasden toon uit de laagte toeroepen, terwijl wij van onze imperiaal-hoogte neerzien op een wezen, dat den Zandvoortschen badgast-slenter al beet heeft en 't nu op een kippendrafje schijnt te willen zetten.

„Hè, bonjour Willem! dat treft al aardig, dat we je zoo terstond ontmoeten!" verwaardigen wij ons uit de hoogte onzen vriend toe te roepen, en bij Driehuizen afstappende, drukken we elkander hartelijk de hand.

„En hoe bevalt 't je hier, ouwe jongen?" klinkt als uit één mond de vraag van ons beiden, „verveel jij je hier niet doodelijk?"

„Wat zal ik je zeggen," antwoordde Willem; „toen ik

[1] Bij de groote veranderingen, die Zandvoort in den loop van dit jaar in verband met den aanleg en de aanstaande opening van den spoorweg reeds heeft en gedurig meer zal ondergaan, is het voor onze lezers wellicht een eigenaardig genot zich het oude Zandvoort, dat zij gekend hebben en dat welhaast zal zijn verdwenen, nog eens voor den geest te zien gebracht. Wij meenden daarom deze schets van 't geen Zandvoort nog voor weinige maanden was niet te moeten achterhouden, al geeft zij uit den aard der zaak slechts een onvolkomen beeld van 't geen het nu is.

RED.

er heenging, was ik er wel een beetje bang voor, maar ik heb een verstandig woord gehoord van een krassen negen-en-zestiger, met wien ik hier tot mijn ontzaglijk genoegen kennis maakte. „Als de menschen zoo spreken van verveling," zei hij, „dan ligt 't niet aan de plaats of aan de omstandigheden, maar aan henzelven; een mensch die oogen heeft om te zien en ooren om te hooren en een verstand om na te denken, behoeft zich nooit en nergens te vervelen, en ik voor mij ken geen vervelender en rampzaliger wezens, dan die altijd klagen en jammeren over verveling." En de goede oude man heeft wel gelijk, want al ontbreken hier ook een menigte amusementen, die op andere plaatsen te vinden zijn, ik heb me hier nog geen oogenblik verveeld. Maar me dunkt, nu moesten we maar eerst eens naar zee en in zee; dat zal ons wat opfrisschen."

Zoo gezegd, zoo gedaan; 't kostte eerst wel wat moeite en geduld, eer we een badkoets kregen, want er was heel wat aanvraag, maar eindelijk lukte 't dan toch en daarna gingen wij met ons drieën op echte badgasten-manier een flinke wandeling langs het strand maken.

„En vertel ons nu eens het een en ander van je tijdelijk verblijf?" vroegen we aan Willem. „'t Schijnt hier niet vol te zijn; want onder het rijden zagen we bijna aan elke woning de aankondiging „gemeubileerde kamers te huur".

„Wel wat voorbarig geredeneerd!" antwoordde Willem. „Zou je wel willen gelooven, dat alles hier vol is? je kunt ten minste hier nergens logies krijgen. Ze laten die dingen maar hangen, als je misschien over een week of vier of zes weken nog wat zoudt willen hebben; er zijn hier op het oogenblik zoo wat een zevenhonderd ingekwartierd. Je hebt hier twee badhuizen, het oude van Wackwitz, het nieuwe van Driehuizen, het groote, pasgebouwde logement van Von Kaufmann, dat nog vergroot zal worden en dan grootere of kleinere huizen van particulieren, waar men kamers verhuurt met of zonder kost, waarvoor dan een drietal kostvrouwen moeten zorgen; alles verhuurt hier, tot zelfs in de onmogelijkste buurtjes; 't is allerverwonderlijkst, hoe de menschen in zoo'n zomer zich weten te behelpen, zoowel de autochthonen als de vreemdelingen, en gestadig worden maar weer nieuwe huizen bijgebouwd. Het dorp gaat in dit opzicht goed vooruit; een veertig jaren geleden bestond de bevolking uit zevenhonderd en bij de jongste volkstelling uit negentienhonderd vier-en-dertig zielen. Met de visscherij kon 't wel beter gaan, al heeft men hier ook nog een dertiental pinken; de manschap loopt helaas! te veel over naar andere visscherijen. Maar de badgasten verkiezen Zandvoort boven andere plaatsen, omdat men hier weinig visch droogt, hetgeen in de andere zeeplaatsen de lucht zoo grootelijks bederft, omdat op geringen afstand van het strand hooge zandbanken in zee liggen, waardoor de golfslag zeer bevorderd wordt, en omdat meestal het verblijf hier goedkooper is. Bovendien onderscheidt zich de bevolking over 't algemeen door veel vriendelijkheid en beleefdheid.

„De pastorie en de kerk der Hervormden en het witte huis, schuins daartegenover, op den hoek van de dorpsstraat, het huis van den dokter, staan daar in het midden van het dorp juist op de rechte plaats, want van die drie gebouwen is al ontzaglijk veel goeds uitgegaan. Bij predikant en dokter namelijk kwam het plan op om een badhuis voor minvermogenden te stichten, en door de krachtdadige hulp van vele gegoeden, vooral in Haarlem's omstreken, gelukte het beiden al spoedig hun plan ten uitvoer te brengen. Hoog op het duin, aan den zuidkant, verrees de stichting, die acht-en-twintig duizend gulden kostte. De inrichting werd in 1871 geopend en is sedert dien tijd in stand gehouden door liefdegiften. Er wordt een goed gebruik van gemaakt en ze levert kostelijke resultaten. Aan het hoofd staat als directrice mejuffrouw Wolterbeek uit Amsterdam, die haar verblijf sinds dien tijd hier vestigde en geheel belangeloos haar moeielijke taak op uitstekende wijze vervult. De predikant bezoekt de verpleegden, die tot de protestantsche gemeenten behooren, terwijl de dokter zijn hulp en geneesmiddelen gedurende al die jaren om niet verleende. En 't is dan ook niet te verwonderen, dat iedereen in Zandvoort den mond vol heeft van mejuffrouw Wolterbeek, ds. Swalue en dr. Smit, menschen, wier namen wèl door ieder met achting en eerbied genoemd mogen worden. De inrichting ziet er net en flink uit, zonder weelde. Beneden vinden we een eet- en conversatiezaal, bibliotheek, woonkamers voor huismeester en huismeesteres, keuken, vertrekken voor patienten, die te zwak zijn om naar boven vervoerd te worden en kamertjes voor hen, die binnenbaden gebruiken moeten. Op de eerste verdieping vertrekken voor de directrice, slaapkamers voor de vrouwelijke patienten, zoo kinderen als volwassenen, en op de tweede verdieping voor die van het mannelijk geslacht en het dienstdoend personeel. Er is plaats voor over de vijftig verpleegden, terwijl er op dit oogenblik zes en veertig zijn. Men betaalt hier voor alles *f* 1.20 per etmaal, terwijl voor hen die uit wees- en gasthuizen of liefdadige inrichtingen herwaarts gezonden worden *f* 0.90 moet betaald worden. Tot en met 1878 werden er 507 personen verpleegd, waaronder 269 volwassenen en 238 kinderen. De meesten keeren verfrischt en opgewekt naar huis terug, terwijl in de keuken duchtig wordt waargenomen welk een eetlust de zeelucht opwekt.

„Voorts heeft mejuffrouw Wolterbeek in de dorpsstraat een bazar opgericht, waarvan de winsten ook al ten bate van het badhuis strekken.

„En dan, *last not least*, iets zeer eigenaardigs op dit dorp.

„Toen de tegenwoordige predikant, die evenals de dokter, nog op zijn ouden dag met ijver en lust zijn werk verricht, drie-en-veertig jaren geleden zijn moeielijke en in vele opzichten ondankbare taak aanvaardde, ontdekte hij dat er veel voor hem te doen viel. Allereerst hinderde hem, den jongen man, een uitstekend musicus zoowel wat de theorie als de praktijk betreft, het onstichtelijk zingen, of liever schreeuwen, in de kerk, dat men helaas! nog in zooveel dorps- en zelfs stadsgemeenten kan hooren. Al spoedig begon hij de kinderen, die bij hem ter catechisatie kwamen, zoowel zang- als godsdienstonderwijs te geven, en toen dat enkele jaren zoo geduurd had en ze volwassen jongens en meisjes waren geworden, vormde hij uit hen een zangkoor van een 80 à 90 personen, aan welk gezelschap hij den naam gaf van: „Door beschaving tot veredeling" en waarmee hij dat zangonderwijs en die zanguitvoeringen in de kerk voortzette, iederen vrijdagavond van half acht tot half negen uur, waartoe de toegang voor ieder openstaat. 't Is natuurlijk, dat hij, gelijk ieder, die wat nieuws op touw zet, in het eerst te worstelen had met dat oude en helaas! nooit verouderde vooroordeel tegen al wat nieuw is en vreemd, maar hij gaf den moed niet op, en gedurende veertig jaren worden die zangoefeningen geregeld iederen vrijdagavond gehouden tot op den huidigen dag. Zijn de toehoorders en toehoorderessen overal in de zitbanken geplaatst, dan wordt de uitvoering met orgelspel begonnen, met de eene of andere compositie van Bach of Mendelsohn, Hesse, Rinck of anderen; de predikant plaatst zich voor zijn muziekessenaar in het ruim der kerk vóór het koor, dat natuurlijk 's zomers door de meerdere drukte en werkzaamheden van het badseizoen, veel minder voltallig is dan 's winters, en doet een kort gebed; een of twee verzen uit dezen of genen psalm of gezang worden met of zonder begeleiding van orgel of gemeente gezongen, en kortelijk

en eenvoudig besproken, daarna weer het een of ander wereldlijk of volkslied aangeheven, door den predikant of anderen gedicht of op muziek gezet; aanstonds zullen we ook eens het dusgenaamde zandvoortsche volkslied koopen, door den predikant gedicht en ook in het Duitsch vertaald door een duitschen professor, die hier een tijd lang logeerde. Als het uur verstreken is, staan alle aanwezigen op en zingen altijd het welbekende derde vers uit den honderd-drie-en-dertigsten psalm, waarna de predikant nog een kort gebed uitspreekt, en allen onder orgelspel het bedehuis in stillen ernst verlaten. Ik ben er natuurlijk ook al een paar malen geweest, en ik moet zeggen, in aanmerking genomen, dat men hier te doen heeft met jongens en meisjes, die tot den minderen- of kleinen burgerstand behooren, doet 't iemand goed zulk zingen op een visschersdorp te hooren; ze attakeeren flink, zingen over 't algemeen zeer zuiver en alles uit het hoofd, nemen de crescendo's en diminuendo's, de forto's en piano's streng in acht, en toonen te begrijpen wat ze zingen. Die vrijdagavonden vliegen om en ieder der badgasten, dien ik er over sprak, betuigde me een aangenamen en goeden indruk naar huis te hebben meegenomen, en was er den volgenden keer weer te vinden.

„En wat is nu allereerst de zichtbare of liever hoorbare vrucht van die bijna veertigjarige wekelijksche zangoefeningen? Dat er des Zondags in de kerk echt schoon en stichtelijk wordt gezongen, want de meesten hebben daar natuurlijk van den predikant dat onderwijs genoten; en dat, waar zoo dikwijls dit of dat schoone psalm- of gezangvers hun verklaard is, ze ook begrijpen, wat ze zingen. Maar ge kunt ook wel nagaan, dat er nog andere en heerlijker vruchten van te bespeuren zijn. Want 't kan niet anders of het streven van den musicus-predikant, om te leeren bedenken alles wat liefelijk is en wèl luidt, zijn strijdvoeren tegen allen wansmaak, ook op kunstgebied, zijn korte en populaire toespraken op die vrijdagavonden moesten en moeten een beschavenden en veredelenden invloed op velen uitoefenen, en ook menig badgast nam zeer zeker een goede en schoone gedachte mee naar huis. Een som van acht duizend guldens, alweer grootendeels bijeengebracht door vrijwillige bijdragen van meervermogenden in den omtrek, stelde den kerkeraad in staat om in 1845 het orgel te doen vernieuwen door de firma H. Knipscheer te Amsterdam, die er groote eer mee inlegde. Door de welbekende heeren Joh. Bastiaans, toen organist der Zuiderkerk te Amsterdam, en J. H. Klerk, organist te Delft, nu beiden overleden, werd het orgel ingewijd en sinds meer dan twintig jaren flink bespeeld door den even bekwamen als bescheiden en eenvoudigen brievengaarder-organist Van der Mije te Zandvoort. En wanneer ge nu nog hoort, dat door de bemoeiingen van den predikant een bewaarschool en naaischool is verrezen, dan zult ge ook wel zeggen, dat die kerk en pastorie en dat doktershuis, daar juist in het midden van het dorp allereerst den blik trekkende en op den voorgrond staande, juist in dat dorp op de rechte plaats staan, dat er een stroom van licht en liefde en leven van daar is uitgegaan en dat 't een benijdbare gave is, anderen door woord en voorbeeld te kunnen bewegen en opwekken en ontvlammen voor al wat goed en schoon en edel is."

Aldus ongeveer Willem. Wij bedankten hem voor zijn mededeelingen, doch begonnen er nu onder het wandelen langs het strand, ook eens aan te denken om bij Wackwitz onzen inwendigen mensch te versterken, bezochten het badhuis voor minvermogenden en den bazar en vlijden ons daarna heel gemakkelijk neer in een drietal badstoelen door Jaapje Loos à tien centen per stuk ons verstrekt.

Wat al afwisseling op het strand! Hier een groepje visschers en visschersvrouwen geschaard rondom eenige hoopen visch op het strand uitgespreid en rondom den afslager, die met een benijdenswaardige en onnavolgbare radheid van tong zijn viernegentig, viertachtig, vierzeventig enz. doet hooren; ginds een onttakelde afgedankte pink, waarop een zestal jongens den baas spelen; elders een schilder, die druk bezig is een ouden visscher in zijn rood baaitje en met het korte pijpje in den mond op het doek te vereeuwigen, welke visscher er nooit van gedroomd had, dat hij op zijn ouden dag, wie weet waar in de wereld nog zóó zou bekeken worden. Hier tal van blozende, gezonde, allersnoeperigste kinderen, die schaterend van pret met ontbloote beentjes rondplassen in het water of onvermoeid zijn in het aanleggen van allerlei waterwerken; ginds een uitgebreide vesting met een bevelhebberstent in het midden, uit welke vesting met slaande trom en vliegende vaandels de bezetting trekt met twee „generaals" te paard voorop, gevolgd door de manschappen, twee aan twee van beiderlei kunne, met geweren of sabels of pistolen of spaden gewapend, naar het schijnt een innige antipathie koesterende tegen alle uniforme kleedij; elders een massa potverteerders en potverteersters, zoo kersversch met een paar vervaarlijke rijtuigen uit Amsterdam gearriveerd en die zich met een schrikverwekkenden hartstocht op de ezels en paarden werpen om hun ontembaren rijlust te boeten, terwijl anderen van het gezelschap het bedaarder vermaak kiezen om zich met een „pleizier in zee" op een zandbank te laten rijden, maar straks, als de golfslag wat hoog wordt, aan beide kanten het hoofd uitsteken, om met angstige gebaren naar het strand de tijding te zenden dat ze er „weer uit willen, want men kon soms niet weten, en 't zou toch niet prettig zijn te verdrinken, als je voor je pleizier zoo eens naar Zandvoort gaat!" En elders weer al die mandenstoelen bezet met lezende en pratende of geeuwende en slapende of in dichterlijke mijmering verzonken en de hoogste weelde van het *dolce far niente* genietende heeren en dames.

En dan dat aanhoudend geruisch der op het strand brekende golven, die gedurige afwisseling der verschillende prachtige kleuren en tinten aan den hemel en op de zee, de zee met haar tallooze lichteffecten, nooit eentonig, nooit vervelend, altijd indrukwekkend. Maar genoeg..... Wat wij toen en al verder op den dag en vooral 's avonds genoten, voor en bij en na zonsondergang, zullen wij niet pogen te beschrijven; 't is maar beter zulke dingen over te laten aan hen, wien 't gegund is het onbeschrijflijke soms in zoo schoone taal te beschrijven.

Alleen dit nog. Toen wij kwart over negenen weer de imperiaal van Driehuizen's omnibus bestegen, en Woutje voor 't laatst nog alle moeite deed om de passagiers bij elkaar te roepen, wanhopige pogingen aanwendende om een „*Du bist verrückt, mein Kind*!" aan zijn trompet te ontlokken; toen wij Willem de hand hadden gedrukt tot vaarwel en hem, zooals dat brave jongens betaamt, hartelijk hadden gedankt, toen greep Karel in vervoering mijn hand en zei: „Laat ons hier onder dezen prachtigen sterrenhemel, bij het golfgeklots der baren dáár in de verte, onder het trompetgeschal van Woutje en op deze zeer verheven plaats de plechtige gelofte doen: bij leven en welzijn, aanstaanden zomer ten minste één dag weer naar Zandvoort!"

„Je kunt op me rekenen, ik ben je man!" luidde mijn welgemeend antwoord.

Augustus 1880. J. W. B.
